

Den engagerede reportern: Svenska sociala reportage 1910- 2010

Af Cecilia Aare. Makadam, 2023. 307 s.

RASMUS RØNLEV

Syddansk Universitet

Fortællende journalistik udmærker sig ved at skabe indlevelse i de mennesker den fortæller om. Sådan hedder det ofte i håndbøger om fortællende journalistik – forstået bredt som journalistik der anvender fortællende virkemidler til at formidle virkelige historier (van Krieken & Sanders, 2021, s. 1404). “Menneskene behandles som *personer i stedet for kilder*”, skriver Mikkel Hvid i *Fascinerende fortælling* (2007, s. 12); og “[i]nsigt i andre menneskers indre liv skaper identifikasjon og innlevelse hos leseren”, skriver Linda Dalviken i *Fortællende journalistik i Norden* (2005, s. 31). For nu bare at tage to markante skandinaviske eksempler. I min egen undervisning hører jeg undertiden mig selv sige noget i stil med at hvor den traditionelle nyhedsjournalistik *generaliserer* og forfladiger mennesker til *cases*, *nuancerer* den fortællende journalistik og favner mennesker i al deres *kompleksitet*.

Men er det nu også helt så enkelt? Det er det centrale spørgsmål i Cecilia Aares imponerende bog *Den engagerede reportern: Svenska sociala reportage 1910-2010*. Undertitlens ‘sociala reportage’ henviser til reportager der har et socialt, forandringsrettet sigte, og som afspejler et særligt professionelt og undertiden også personligt engagement fra journalisternes side (s. 7 og 91). Gennem en diakron undersøgelse af skrevne reportager gennem 100 år viser Aare hvordan socialt engagerede svenske journalister som Ester Blenda Nordström (1891-1848), Ivar Lo-Johansen (1901-1990), Barbro Alving (1909-1987) og Jan Guillou (1944-) med deres fortællinger måske nok er med til at give indblik i ‘det levede liv’ blandt bondepiger, minnearbejdere, sygeplejersker og ‘raggare’, men samtidig formidler romantiserede generaliseringer og fordomsfulde stereotyper der i hvert fald delvis modarbejder egentlig indlevelse i de pågældende mennesker. Bogen fungerer på den måde som et nuancerende mod-svar til den fejende og fejrende påstand om at fortællende journalistik er indlevelsens genre. I forlængelse af dette udfordrer bogen den

journalistiske selvopfattelse at journalister der skriver socialt engagerede reportager, er ædle riddere der kæmper den gode sag for samfundets svage og udsatte og mod politiske og økonomiske magtinstanser (s. 9). Som Aare selv skriver som programmerklæring i bogens introduktion: “Det er dags at nyansere synen på det sociale reportaget som ett tidløst uttryck för en hängiven reporters osjälviska uppdrag” (s. 10).

Før jeg når til hvordan Aare så gør dét, er det dog nødvendigt med lidt begrebsafklaring: For nogle læsere vil det måske undre at jeg i en anmeldelse af en bog om *reportager* indleder med at skitsere en udbredt normativ antagelse i håndbøger om *fortællende journalistik*. Aare anlægger imidlertid en bred forståelse af reportagegenren og definerer reportage som: “Varje text som har skrivits med ett journalistiskt syfte och som helt eller delvis berättas i en narrativ form med sceniske inslag” (s. 11). Denne forståelse har hun tidligere forklaret og forsvaret i sin – meget anbefalelsesværdige – ph.d.-afhandling *Reportaget som berättelse* (Aare, 2021, s. 5-11). Personligt er jeg agnostiker på dette punkt så længe man som Aare lægger sine antagelser åbent frem; men det kan være relevant for læsere at vide at Aare med betegnelsen ‘reportage’ altså ikke begrænser sig til tekster der bygger på journalistens egne observationer, men også inkluderer tekster der bygger på rekonstruktion (ibid., s. 7-9). Hos Aare er reportage ikke nødvendigvis den ‘stedets genre’ (Steensen, 2009) som jeg i hvert fald selv er vant til at tænke på reportage som, men en genrebetegnelse hun – som hun selv skriver i sin afhandling – bruger synonymt med betegnelsen ‘berättande journalistik’ og beslægtede engelske termer som ‘literary journalism’, ‘narrative journalism’, ‘literary narrative journalism’, ‘creative non-fiction’ med flere (Aare, 2021, s. 10) – alene mylderet af betegnelser antyder hvor kært et barn der er tale om. Det giver derfor mening at anskue *Den engagerade reportern* som et bidrag til fortællende journalistik som forskningsfelt.

Det centrale for Aare er at reportager er journalistiske fortællinger. Hoveddelen af bogen består af nærlæsninger af udvalgte reportager med afsæt i narratologisk teori med (medie)retorik i ascendanten. Det sidste, altså det retoriske, er vigtigt fordi Aare i endnu højere grad end hvad tilfældet er i hendes tidligere undersøgelser, er optaget af spillet mellem tekst og kontekst i den forstand at hun undersøger hvordan de fortællinger hun analyserer, spejler deres samtid, herunder herskende journalistiske professionsidealer (s. 8-9). Nøglebegrebet i analyserne er *narrativt engagement* – et begreb Aare oprindeligt har fremsat i sin ph.d.-afhandling – hvilket hun inddeler i henholdsvis *narrativ medfølelse* (at læsere får sympati med fortællingens karakterer) og *narrativ indlevelse* (at læsere forstår karaktererne ved at se verden fra deres perspektiv) (s. 24-25). De to ting,

medfølelse og indlevelse, spiller sammen, men er ikke betinget af hinanden. Som Aare forklarer, kan en journalistisk fortælling godt skabe indlevelse i eksempelvis en morders perspektiv uden samtidig at skabe medfølelse for vedkommende (s. 25). Omvendt betyder det forhold at en fortælling får læsere til at føle med fortællingens karakterer, ikke nødvendigvis at fortællingen samtidig gør læsere i stand til at leve sig ind i og dermed forstå karaktererne.

De reportager som Aare analyserer, har hun valgt fordi de er skrevet af journalister der, som hun formulerer det, "har hyllats för at vara engagerade i bemärkelsen hängivna sin reporteruppgift" (s. 9). Hyldesten har manifesteret sig ved at de pågældende journalister og deres reportager er blevet fremhævet i håndbøger, antologier og forskning. Det betyder, som Aare selv bemærker, at reportagerne ikke nødvendigvis er repræsentative for journalistisk praksis i deres samtid, men de er dog repræsentative for sam- og eftertidens idealforestillinger om god journalistik og må i kraft af at være blevet fremhævet som forbilleder formodes at have øvet særlig indflydelse på praksis (s. 10 og 277-278). Aare har udvalgt syv journalister fordelt på fem perioder: Ester Blenda Nordström og Gustaf Hellström repræsenterer den første periode omkring 1910; Ivar Lo-Johansson repræsenterer den anden periode omkring 1930; Barbro Alving repræsenterer den tredje periode omkring 1950; Jan Guillou repræsenterer den fjerde periode omkring 1970; og Maciej Zaremba og Karen Söderberg repræsenterer den femte og sidste periode omkring 1990-2000. For hver periode karakteriserer Aare samtidens journalistiske idealrolle, introducerer de(n) journalist(er) hvis reportager hun analyserer, og dykker så ned i et antal reportager. Alt er konsekvent struktureret og tydeligt metakommunikeret. Som læser er man aldrig i tvivl om hvor man er, hvor man kommer fra, og hvor man er på vej hen.

I sine analyser undersøger Aare hvordan narrativt engagement i de valgte tekster spiller sammen med journalisternes professionelle engagement uden for teksterne, altså fx det forhold at Ester Blenda Nordström(s samtid) så journalistens rolle som at opsøge miljøer læserne ikke kendte (s. 39), eller at Jan Guillou(s samtid) så journalistens rolle som at være et kritisk korrektiv til samfundets øvrige magtinstanser (s. 175). På tværs af analyserne viser Aare hvordan en såvel individuel som institutionel hensigt om at forandre verden til det bedre kun delvist realiseres i teksterne særligt på grund af en mangel på narrativ indlevelse – om end det retfærdigvis skal siges at Aare også viser hvordan teksterne samtidig i varierende omfang skaber både medfølelse og indlevelse. Som Aare selv forklarer: "Spelet och spänningen mellan engagemang och generalisering utgör den röda tråden genom analyserna" (s. 10). Eksempelvis var det Ivar Lo-Johanssons hensigt at give sine læsere indblik i arbejdernes vilkår

rundt om i verden og samtidens forventning at reportager havde et socialt engageret ærinde; men dét modarbejdes i passager af at Lo-Johansson reducerer de arbejdere han skriver om, til romantiserede arketyper uden navne eller andre særtræk – og i øvrigt generelt beskriver kvinder i seksualiserede vendinger og jøder, kinesere og romæer (“sigøjnere” hos Lo-Johansson) i decideret racistiske termer (s. 102-137).

Som analyserne skrider frem, udpeger Aare løbende ligheder og forskelle mellem de valgte journalister og reportager, og på den måde fremhæver hun delanalysernes indbyrdes sammenhæng og akkumulerede pointer på forbilledlig vis. Dette leder i sidste instans til en overordnet analytisk pointe om at reportagerne afspejler værdier og normer i deres samtid og samtidig er med til at formulere selvsamme værdier og normer (s. 278). Et særligt slående eksempel på det sidste, altså fortællingernes skabende kraft, er Barbro Alvings reportageserie fra Norrland publiceret i 1951. Her er fortællingens helte myndighedspersoner som toldere og sygeplejersker der fungerer som tematiske repræsentanter for et idylliseret “folkhem”, mens landsdelens indbyggere, norrlændingene, undertiden ender som fortællingens fremmede der gennem mild ironisk afstandtagen iscenesættes på kanten af selvsamme idealsamfund – tænk engang, her kan bonden finde på at sætte konen for ploven for at skåne hesten, tøjhø (s. 147-172). Som journalistiske fortællinger er reportagerne på én gang konstitueret af og konstituerende for den tid de er skrevet i. De er fortællinger til tiden.

I sine vurderinger af om reportagerne skaber narrativt engagement, gør Aare sig løbende overvejelser om hvordan teksterne kan tænkes at virke på forskellige publikummer. Hun inddrager i den forbindelse flere relevante publikumsinstanser såsom reportagerens samtidige læsere, nutidige læsere og ideallæsere på tværs af tid (s. 32-33). I en analyse af en reportage af Jan Guillou fra 1979 hæfter Aare sig fx ved fortællerens kommentar om at den 14-årige svenske svømmer Lotta Karlsson måske ender som “en kraftigt kurvig 15-åring”, og argumenterer for at nutidige læsere nok vil finde kommentaren “gubbig” (s. 190). Det tror jeg også, men i princippet kan vi ikke vide det uden at inddrage en form for receptionsanalyse, ligesom vi i princippet heller ikke kan vide hvad samtidige læsere har tænkt. Når Aare vurderer at de reportager hun analyserer, i flere tilfælde modvirker narrativt engagement og særligt narrativ indlevelse, rumsterer spørgsmålet om i hvilket omfang reportagerne måske alligevel har engageret sine samtidige læsere alene i kraft af den gestus der lå i at de pågældende journalister opsøgte ukendte miljøer og anlagde alternative vinkler på verden. At vi ikke kan vide det baseret på tekstanalyse alene, er ikke en udfordring som er unik for Aare og hendes undersøgelse, men en som alle kvalitative

tekstanalytikere, mig selv inklusive, kæmper med. Aare viser i mine øjne en farbar vej ved, når det lader sig gøre, at validere sine vurderinger med henvisning til andre forskeres læsninger af de samme tekster, fx Britt Hulténs. Men ud over det lavpraktiske metodiske spørgsmål om hvordan man bedst vurderer teksters virkning, melder der sig et andet og større spørgsmål: Hvordan skal vi forholde os til at fortidens tekster afspejler andre værdier og normer end vores? I disse år synes det at være et spørgsmål der i stigende grad melder sig ikke blot i journalistik- eller retorikforskning, men i humanistisk forskning mere generelt. Igen synes jeg at Aare viser vejen ved at tage fortidens tekster alvorligt, nærlæse dem omhyggeligt og lægge sine iagttagelser åbent frem så læseren kan gøre sig sine egne konklusioner. Aare er måske nok kritisk over for fortidens journalistik, men hun er i dialog med den. Og som hendes analyser demonstrerer, er der meget at lære af fortidens fortællinger, om journalistisk research og værdien af at forlade sit skrivebord og tale med de mennesker man fortæller om, såvel som om journalistisk fortællekunst og de mange muligheder man har som journalist som henholdsvis fortæller og karakter.

Cecilia Aares bog *Den engagerade reportern* belyser i mere end én forstand hvad menneskers stemmer betyder i journalistik(forskning): De stærke fortællerstemmer i de journalistiske fortællinger som Aare undersøger, og som hendes læsninger, trods kritikken, viser stadig fortjener at blive læst. De stemmer som fortællerne i hvert fald har en hensigt om at lade komme til orde. Og så Aares egen letgenkendelige afdæmpede, men autoritative stemme der leder læseren sikkert gennem bogens argument i alt fra pointerede underrubrikker til formfuldendte fodnoter der oser af old school akademisk håndværk. Alt i alt skal der her fra lyde et hurra for en udgivelse der helt i sit analysemateriale ånd tager sig god tid til på kritisk-kærlig vis at rette lyset mod betydningen af menneskestemmen i journalistik i al dens forbilledlighed og fejlbarlighed!

REFERENCER

- Aare, C. (2021). *Reportaget som berättelse: En narratologisk undersökning av reportagegenren*. Institutionen för kultur och estetik, Stockholms Universitet.
- Aare, C. (2023). *Den engagerade reportern: Svenska sociala reportage 1910-2010*. Makadam Förlag.
- Dalviken, L. (2005). *Fortællende journalistik i Norden*. Forlaget Ajour.
- Hvid, M. (2007). *Fascinerende fortælling*. 3. udgave. Update.
- Steensen, S. (2009). *Stedets sjanger. Om moderne reportasjournalistikk*. IJ-forlaget.

van Krieken, K., & Sanders, J. (2021). What is narrative journalism? A systematic review and an empirical agenda. *Journalism*, 22(6), 1393–1412. <https://doi.org/10.1177/1464884919862056>

RASMUS RØNLEV

Lektor

Center for Journalistik

Syddansk Universitet

roenlev@journalism.sdu.dk